

roma történelmet, kultúrát és nyelvet elsajátítani szándékozó pedagógusok előtt nyitott, amelyen már csak nagyon kevés Bihar megyei tanerő (5) vett részt. Általános jelenség, hogy a roma nyelvet oktató pedagógusok között vannak olyanok, akik a roma közösségekben elsajátították az élő nyelvet, majd az írott nyelvet önállóan vagy helyi segítséggel tanulmányozták és anélkül oktatják, hogy hivatalos képzésben vettek volna részt..

Szolár Éva

Identitás és előítéletesség a kolozsvári diákok körében

Az identitás és az előítéletesség fogalomköre egymástól elválaszthatatlan fogalom páros, melyek egymást erősítő kapcsolatban állnak egymással.¹ Az előítéletesség a csoporthoz való hovatartozás védőbástyájaként jelenik meg, hiszen a más csoportoktól való különbözést erősíti a saját csoporton belül kialakuló kohéziós erőt.

Ebben a tanulmányban a kolozsvári diákokkal készített interjúk alapján szeretném elemezni az identitás és az előítéletesség fogalom párosának együtt járását, illetve bemutatni a hallgató csoport identitásbeli sajátosságait és előítéletességét. Azonban az elemzés előtt szeretném ismertetni az identitás és az előítéletesség főbb jellemzőit.

Az identitás fogalomköre

Az identitás fogalmával T. Parsonsál találkozhatunk először 1955-ben. Parsons fogalmazásában az identitás „az individuális személyiség különleges, egyedi jellegű eljárásokat alkalmaz a szerepek egyszerű kiválasztásában. Itt az én instanciájának nincs szüksége arra, hogy megkísérelje identitása megőrzését.”²

Az identitástudat kialakulása nem különíthető el attól a környezettől, amelyben az egyén él és amely környezetben, csoportban identitása kialakul, környezetéhez és csoportjához való viszonya alapján. Ugyanis az identitás az egyén másokkal való interakciója során nyer teret és létjogosultságot, értelme és funkciója azon alapul, hogy hogyan viselkedik másokkal, hogyan viszonyul a csoport többi tagjához. Ehhez azonban először identifikálnia kell önmagát, hogy interakciói során azt mutathassa meg környezetének, hogy kicsoda ő valójában.³

Krappman szerint az önmeghatározás, másokkal való interakciók során érvényesített identitástudat folyamatában, akkor adódnak problémák, hogyha az egyik fél nem tiszteli a másik fél identitását, átgázol azon.⁴ Véltetően az identitás kifejeződésének ezen tulajdonsága miatt jutott Gereben arra a megállapításra, mely szerint az identitástudat intenzitására növekvő erővel hatnak az identitástudatot ért sérelmek.⁵ Gereben szerint az identitás ereje szükséghelyzetben megnő és önvédelmi mechanizmust tölt be. Ezért van az, hogy a Magyarországon élő magyarok nemzeti identitástudata kevésbé kiforrott és

1 Murányi István (2005) Tizenévesek nemzeti identitásának jellemzői az ezredvégi Magyarországon. *Erdélyi Társadalom*, Vol. 3. No. 1.

2 Veres Valér (2005) *Nemzeti identitás Erdélyben – szociológiai olvasatban. Az erdélyi magyarok és románok nemzeti identitásának sajátosságai, társadalmi rétegződési perspektívájában*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

3 Veres Valér (2005) i. m.

4 Veres Valér (2005) i. m.

5 Gereben Ferenc (1999) *Identitás, kultúra, kisebbség. Felmérés a közép-európai magyar népesség körében*. Budapest, Osiris, MTA Kisebbségkutató Műhely.

erős, mint a határon túli magyaroké, akiknek esetében az identitástudat fontos nemzet-megtartó funkcióval bír.⁶

Az identitást ért sérelmek identitástudatot növelő erejével kapcsolatban Gereben Ferenc ismerteti azt a folyamatot, mely szerint a határon túli fiatalok még nem rendelkeznek erős identitástudattal, az a későbbi tapasztalataik során, a kisebbségi létformából adódóan épül ki bennük. Ezt a folyamatot igazolja az a megfigyelés, mely szerint azok a megkérdezettek, akiket a korábbiakban értek negatív, diszkriminatív sérelmek a nemzeti hovatartozásuk miatt az identitást mérő skála magasabb identitásszintjén helyezkedtek el azon társaiknál, akiknek még nem volt részük az identitástudatukat ért negatív diszkriminációban.⁷

Az identitástudat a kisebbségi létben, a többségi nemzettel találkozáskor, azzal súrlódva válik igen meghatározó és fontos tényezővé intenzitásának és erősségének tekintetében. Ahogy Gereben fogalmaz: „A nemzeti identifikáció szükségletét a térség népeinek egymás közötti vetélkedése is fűtötte.”⁸

Gereben szerint az identitástudat fontos és meghatározó építőeleme a fennmaradásra való törekvés, a fontos értékek megőrzése, mely egyfajta konzervatív szellemet és jegyet is magán hordoz. A nemzeti identitás, mint ilyen, értékmegőrző szereppel bír. Hatása továbbterjed az önazonosság meghatározásán és egyéb tényezőkkel kapcsolatba lépve bonyolult láncolatot és kölcsönhatási mechanizmust determinál. Gereben szerint az identitástudat szoros kapcsolatban áll a vallásosság intenzitásának erejével, az iskolai végzettséggel és az olvasási kultúrával. Ezen tényezőkkel párhuzamosan emelkedik az identitástudat jellege, amely a nyelvhasználatban ölt testet. Ahogyan ezek a változók hatnak az önazonosság intenzitásának mértékére, úgy az identitás ereje is visszahat ezen tényezőkre. Az erős identitástudat befolyásolja az oktatás anyanyelven történő igénybevételének szükségességét, a vallásosság intenzitását, illetve az anyanyelven való olvasás gyakoriságának növekedését.⁹

Az identitástudat érdekessége, hogy más nemzetekkel konfrontálódva megerősödik, tehát szükséghelyzetben úgymond az etnikum fennmaradásának védőbástyájává válik, ellenállva a többségi nemzet beolvasztó erejének. A kisebbségben élőket megvédi az aszimilációtól és segíti a kisebbségi kultúra és lét továbbadását és tovább élését.¹⁰

Pataki Ferenc az identitástudat következő definícióját tárja elénk, mely meghatározás Gereben Ferenc kutatásainak is kiinduló sarokköve: „A nemzeti identitás én-rendszerünknek az az összetevője, amely a nemzeti-etnikai csoporthoz való tartozás tudatából és élményéből származik – ennek minden értékelő és érzelmi mozzanatával, valamint viselkedési diszpozíciójával egyetemben.” Gereben később azt is hozzáteszi, mely fő elemekből épül fel a magyar identitástudat: „a szellemi kultúra értékeiből, az emóciókból és a vállalás etikai tartásából”.¹¹

Az előítélet elméleti meghatározása

A szociálpszichológia fogalomkörébe tartozó előítéletességet Aronson a következőképpen definiálta: „Ellenséges vagy negatív attitűd valamilyen csoporttal szemben – olyan

6 Gereben Ferenc (1998) Az anyanyelv az identitástudat szerkezetében; In: www.regiofolyoirat.hu/newspaper/1998/2/06GEREBEN_FERENC.DOC.

7 Gereben Ferenc (1999) i. m.

8 Gereben Ferenc: Vallás és nemzeti identitás, In: www.rel.u-szeged.hu/tomka/pdf/gereben.pdf

9 Gereben Ferenc (1999) i. m.

10 Gereben Ferenc (1998) i. m.

11 Gereben Ferenc (1999b): Az erdélyi magyarok identitástudata – Egy tudásszociológiai felmérés tanulásaiból. *Magyar Szemle*, No. 10.

attitűd, amely téves vagy nem teljes információkból származó általánosításokon alapul.¹² Ebben a megfogalmazásban jól tetten érhető az előítéletesség egyik fő jellemvonása, az általánosítás, amely gyakran nem saját tapasztalatokon, hanem másodkézből szerzett információkon alapul. Bizonyos embercsoportok tulajdonságainak egy kategóriába való sorolása a sztereotipizálás fogalmkörébe tartozik, ez azt fejezi ki, hogy az egyéni jellegzetességeket figyelmen kívül hagyva a csoport minden tagja ugyanazt a stigmát viseli magán, cselekedeteitől függetlenül, azon ember vagy ember csoport szemében, aki vagy akik előítéletességet tanúsítanak felé.

Aronson szerint az előítélet négyfajta okra vezethető vissza: a gazdasági és a politikai helyzetre, a „bűnbak” keresésének elméletére, a személyiség meghatározó jellemvonásaira, illetve az adott csoporthoz való konform magatartásra.

A gazdasági és a politikai helyzet által kiváltott előítélet, ebben az értelmezésben azt jelenti, hogy a rendelkezésre álló korlátozott és szűkös erőforrások táptalaján a javakért és kiváltságokért folytatott küzdelemben megteremtődik a csoportok közötti előítéletesség, így megszerveződnek azok a kapcsolatrendszerek is, amelynek viszonylatában a tagok segítik, vagy hátráltatják egymást, azonos vagy különböző csoporthoz való hovatartozásuk alapján. Ez a jelenség jól megfigyelhető a kisebbségi és a többségi nemzethez való hovatartozás alapján képződött csoportok közötti viszony esetében, ahol az erőforrásokért folytatott küzdelem megnyilvánul az azonos nemzethez való hovatartozás esetén a segítségnyújtásban, az eltérő nemzetiségi hovatartozás esetén pedig az akadályoztatásban. E viszonyok és reakciók mentén tovább erősödik az azonos csoporthoz való hovatartozás tudata, az identitás ereje, és tovább mélyül az eltérő csoportok közötti előítéletesség mértéke, amely vélhetően visszaköszön az előítéletes magatartással szemben tanúsított reakció jellegében is.

Az előítéletességnek ez a fajtája, vélhetően megjelenik az erdélyi magyarság és a többségi nemzet tagjai között, hiszen a javak és az erőforrások szűkös voltával találkozhatunk ezen a területen élő lakosság esetében, mely a jellegzetes kisebbségi lét itt megjelenő formáival együtt vélhetően teret ad az előítélet megjelenésére és annak megerősödésére.

Aronson elméletét folytatva az előítélet következő kiváltó oka a „bűnbak” keresésének elméletére vezethető vissza. A gazdasági stagnálásból vagy visszaesésből fakadó frusztráció levezetésének eszköze a bűnbak keresése. A különböző tényezőkből és megoldhatatlan konfliktusokból eredő feszültség levezetése egy harmadik személyen vagy adott esetben egy harmadik csoporton. Az előítélet megteremtődésének ez a módja szintén fennáll az erdélyi lakosság körében, ahol adott a gazdasági helyzet miatti feszültség és adottak a többségi és a kisebbségi nemzetek közötti csoportok, így a bűnbakkeresésének elmélete mindkét részről megvalósulást nyerhet.

Az előítéletesség következő kiváltó oka a személyiségtípusokra vezethető vissza, az autoritáriánus típusba tartozó személy hajlamosabb az előítéletre. Jelen vizsgálatban azonban a személyiségtípusokból eredő előítéletesség megvizsgálására nem vállalkozom, ez egy esetleges későbbi, vizsgálat tárgya lehet.

Végül az előítélet negyedik lehetséges kiváltó oka – mely vizsgálatom szempontjából a legfontosabbak közé sorolható – a csoporthoz igazodó konform magatartásra vezethető vissza. A konform egyén mindent megtesz, hogy igazodjon csoportjához ezzel kiváltva a csoport többi tagjának elismerő véleményét, mely a kölcsönhatások mechanizmusán át elvezet a csoport kohéziójának és összetartozásának növekedéséhez. Ez a tényező egyszerre

12 Elliot Aronson (1996) *A társas lény*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

csoport építő és előítéletesség növelő hatása, amelyek ebben a közegben egymást kölcsönösen fokozzák.¹³ Ebben a dimenzióban tetten érhetjük az előítéletesség és az identitás egymást erősítő kapcsolatát.

A csoporthoz való tartozás, a csoport tagjainak támogatása biztonságérzettel tölti el az egyént, amelynek elérése érdekében hajlandó áldozatokat hozni, mely áldozat jelen esetben a csoport értékeivel való azonosulást takarja. Minél erősebb az egyén biztonságvesztése csoport hovatartozása nélkül, annál erősebb a saját csoport támogatásának szükségessége, tehát a konformitás mértéke.¹⁴ A határon túli kisebbségek esetében kiemelten találkozhatunk ezzel a jelenséggel, hiszen kisebbségi létben élők saját kisebbségi csoportjuk támogatása nélkül, a többségi nemzetiséghez tartozókkal szemben erős identitásvesztésbe és bizonytalanság érzésbe kerülhetnek. Emiatt megerősödik a csoporthoz való hovatartozás mértékének szükségessége, ami a csoporttal való azonosulást, így a csoport értékeinek feltétlen elfogadását eredményezi. Amennyiben a csoport normái között más nemzetiségekkel szemben tanúsított előítéletesség előtérben kerül, akkor a csoport tagjai identitásuk és csoporttudatuk megőrzése érdekében hajlamosak az előítéletesség normáinak elfogadására, ami cselekvéseikben ölt testet.

A kolozsvári diákok identitásának mutatói

Jelen tanulmányban elemzett interjúk 2006. év tavaszán kerültek lekérdezésre a Babes-Bolyai Tudományegyetem végzős hallgatóinak körében, akikkel 10 interjút készítettem, köztük hat lányt és négy fiút kérdeztem meg. Az interjúkat az identitás és az előítéletesség területén érvényesíthető szempontrendszer mentén elemzem. Ez a fókuszpont jól megragadható és megvizsgálható a tárgyalt interjúalanyok körében, hiszen egy olyan kisebbségi csoportról van szó, amely a kapcsolatháló dimenziói mentén jól megragadható és körülhatárolható, hiszen egy baráti közösség lekérdezésére került sor. Ez a baráti kör Kolozsváron egyazon szakon tanult a lekérdezés idején. Szabadidejüket túlnyomórészt együtt töltötték, életüket közösen, közös lakóhelyen szervezték. Így egy koherens csoporttal állunk szemben mely egyaránt alkalmas az identitás elemzésére és az előítéletesség vizsgálatára.

Az interjúalanyok identitásának és előítéletességének sajátosságai

Az identitástudatot vizsgáló kérdésekre az interjúalanyok egyöntetűen és erőteljes határozottsággal erdélyi magyarnak vallották magukat. Erős magyar identitástudatuk megmutatkozik abban is, hogy a lakóhelyük területén lévő magyar nyelvű felsőfokú képzési körből választották szakjukat. A tíz megkérdezett közül három válaszolta azt, hogy anyagi okok is szerepet játszottak abban, hogy a hazai és nem a magyarországi egyetemek tárházából választották szakjukat. Egyikük kiemelte az elérő oktatási rendszer adottságaiból adódó felkészülésbeli nehézségeket az egyetemválasztás szempontjai között. Azonban a megkérdezett interjúalanyok többsége azért választott a kolozsvári egyetem magyar nyelvű szakjai közül, mert hazai terepen kívánta folytatni egyetemi pályafutását. Ez a tendencia tükröződik abban is, hogy a fent említett három interjúalany két tagját kivéve, az interjúalanyok többsége Erdélyben képzeli el az életét, és erősen elhatárolódnak attól, hogy Magyarországra vagy más külföldi országokba migráljanak. Elmondásuk szerint alapvetően jól érzik magukat abban a közegben ahol élnek, és némiképp félnek a külföldi élet kihívásaitól és nehézségeitől.

13 Elliot Aronson (1996) i. m.

14 Csepeki György (1997) *A szociálpszichológia vázlatja*. Budapest, József Műhely Kiadó.

„Menjek egy ezer idegenbe, új környezet, új barátok, új szokások, új hely. Mikor már itt tudom, hogy milyen, megszoktam, nem érzem magam rosszul ... félek az idegentől, hogy ott hogy fognak fogadni vagy, hogy esetleg kudarcot vallok, nem fogom jól érezni magam. Akkor az hogy jön ki, hogy kimegyek, kiköltözök, és mégsem tetszik, hazajövök. Félek inkább attól, hogy mi lesz, mi vár rám ott.” Egy másik interjúalany viszont így fogalmaz: „Semelyik porcikám sem kívánta, hogy Magyarországra menjek. Szüleim azt kérdezték, hogy nem próbálom-e meg? Anyukámnak az az elképzelése, hogy én sokkal boldogabb lennék, ha Magyarországon élnék, pedig én meg vagyok győződve róla, hogy én jól vagyok itt, ahol vagyok, itt van rám szükség.”

Az otthon maradás szándékát firtató kérdésekre adott válaszok a következő főbb okok köré csoportosíthatóak: a család, a barátok, az ismerősök megtartó ereje, illetve az idegen környezettől, az ismertentlőtől való félelem.

Az interjúalanyok kettős identitás-tudattal rendelkeznek, egyrészt erős magyarságtudatuk, másrészt erős erdélyi kötődésük van. Erős magyarságtudatuk az identitás-eticitás-megőrző funkciójával kapcsolatban, a többségi nemzet tagjaitól határolja el a megkérdezett interjúalanyokat. Erős erdélyi kötődésük, az identitás meghatározásában megjelenő erdélyi jelző, a magyarországi magyaroktól való megkülönböztetés eszköze. Identitásuk és annak ereje tehát kettős alapon nyugszik, amit viselkedésük és beszámolóik is alátámasztanak. Szabad idejüket legszívesebben együtt töltik, szórakozási helyeiket a magyar nyelv használatának lehetőségei alapján szelektálják, továbbá barátaikat kizárólag a magyar ajkúak köréből választják. A magyarországi magyar lakosságtól való elhatárolódásuk pedig abban ölt testet, hogy vélt vagy valós elképzeléseik vannak arról, hogy a magyarországi magyarok nem tekintik őket egyenrangú magyaroknak, éppen ezért nem szívesen migrálnának Magyarországra, és nem érzik otthon magukat Magyarországon.

„A románok lenéznek mert hát te magyar vagy, de ha kimegyek Magyarországra és megkérdezik: Hát honnan vagy? Romániából. Ja Romániából! Egyből keresztet vethetsz magadra – legalábbis én így vettem észre, hogy akárhol megemlítem a magyaroknak, hogy román vagyok, hogy »Hát igen román!« egyből olyan fél szemmel néztek, hogy na Romániából.

Sőt mikor voltam ösztöndíjjal Csehországba, és utaztunk a vonaton megkérdezték, hogy honnan vagyunk. Hát Romániából. Az első mondatuk az volt, hogy sok román van börtönben náluk. Egyből a börtön, a rablás. Én nem tudom, hogy most a románokat a romákkal keverik össze, mert hasonlít a szó, de mindenkinek az az első dolga, hogy román vagyok és én is olyan vagyok és ez is idegesít. És nem egyszer tapasztaltam már ezt, találkozom egy idegennel, és igen román vagy, úgy húzódozik, mintha nem tudom, harapnék. Itt lenéznek, mert magyar vagyok, ott lenéznek, mert román vagyok.”

Az idézett interjúrészlet kifejezi azt, hogy az interjúalanyok véleménye szerint, mind a magyarországi magyarok, mind a hazájukban élő többségi nemzet tagjai élesen elhatárolódnak tőlük. Ez az interjúalanyok körében a saját csoporton belüli kohéziós erő növekedését, a csoport összetartozását eredményezi. Érdekes jelenség mutatkozik meg azonban az interjúalanyok válaszainak csoportosítása során, hiszen a fent ismertetett vélemény leginkább a lányokra jellemző. Az ő válaszaikban kivétel nélkül megtalálhatóak a fenti idézethez hasonló gondolatok, míg a fiúk véleményében leginkább azzal a választípussal találkozhatunk, mely szerint nincs semmi gond és ellenállás a nemzetek között. Ezt illusztrálja az alábbi interjúrészlet is: „Én legalábbis nem veszem észre, hogy annyira vesztes lenne a helyzet, tehát itt Erdélyben a rengeteg ember megszokja az együttélést.” Illetve egy másik idézet szerint: „A tapasztalatom az egyértelműen az, hogy Romániában jól lehet élni,

ugyanannyi hülye ember van, mint máshol, nagyon sok rendes és szeretetreméltó román ember van főleg itt Erdélyben. Alapvetően az emberek barátságosabbak, jól megvan a magyar és a román, aki pedig ellenséges, az sem magától lett ellenséges.”

Identitástudatuk kettős jellege megjelenik más csoportoktól való elhatárolódásukban és elkülönülésükben is. Leginkább a saját régiójukból származó hallgatókkal tartanak intenzív kapcsolatot a kolozsvári egyetemen. Szülőhelyüktől távol eső területen is megtalálták a kapcsolatot és a kötődést a saját régióból származó társaikkal. Ez az erős csoportidentitás megjelenik a románoktól, a magyarországi magyaroktól, sőt más erdélyi magyar kisebbségi csoportoktól való elkülönülésükben. A közös mentalitás, a közös kultúra és gyökerek összetartják őket, ugyanakkor választóvonalat jelentenek más csoportoktól. Ezt illusztrálja a következő interjúrészlet is: „Nem tudok olyan jóba lenni azokkal, akik nem az én környékemről jöttek ide, teljesen másképp fognak fel dolgokat. Ha elkezdek velük hülyéskedni, nem értik. Teljesen más a felfogás ott, más az életvitel, például a székelyeknél.” A közös szálak egyrésztől összetartozást eredményeznek a csoporton belül, másrésztől elkülönülést más népcsoportoktól, akár egy nemzeten belül is. Ez egyfajta sajátos arculatot ad ennek a csoportnak, más közösségektől való elkülönülést adja meg a csoport határait, és eredményez egy nagyon erős belső összetartozást, és elválaszthatatlanságot, ami a barátságokban, a barátok megválasztásában ölt testet.

Ez az elhatárolódás összességében nézve a román többségi nemzettel szemben mutatkozik a legerőteljesebbnek. Egy interjúalany kivételével, aki családi példa láttán, jónak tartja a többségi nemzett tagjaival való barátkozást, a román nyelv gyakorlása és elsajátítása szempontjából, az interjúalanyok többsége nem vágyik román nemzetiségű barátokra. Elmondásaik szerint a nyelv az ami a leginkább elválasztja őket a románoktól. Az egyik diák véleménye szerint megtartják a három lépés távolságot, és nem szívesen barátkoznak a román nemzethez tartozókkal. A fiúk véleményére viszont inkább az jellemző, hogy nem tudatosan határolódnak el a románoktól. Egyszerűen csak így alakult, a nyelvi különbségek miatt, és azon oknál fogva, hogy így együtt igazán nagyon jól érzik magukat. Ehhez hozzájárul az is, hogy nincs közös órájuk, vagy egy olyan közös fórum ahol érintkezhetnének az egyes nemzet tagjai, amint az a következő idézett sorokból is kiderül: „Olyan mintha nem is Romániában élnék, mert nem szólok senkihez románul, mindenki magyarul beszél. Mintha Magyarországon lennék legalábbis.”

A többségi nemzettől való elhatárolódás szándéka – mely a csoport fennmaradásának egyik fontos eszköze – tükröződik abban, ahogy az egyik interjúalany vélekedik arról, hogy családjának egyik tagja román párt választott magának, amit családjának többi tagja és jó maga rossz szemmel néz. „Hát mit mondjak, találhatna magának magyar feleséget is, én sem nyitottam soha a románok felé.” Azonban az interjú későbbi szakaszában ellentmond önmagának, hiszen véleménye szerint családjával együtt nyitottak a románok felé. Ebben az ellentmondásban tetten érhető az a határvonal, ahol már elzárkóznak a románoktól. Illetve az a feszültség, hogy egyrésztől egy országban élnek, így összetartoznak a többségi nemzettel, másrésztől magyarságuk fenntartása és továbbörökítése érdekében elkülönülnek, hiszen a párválasztást csak az saját identitásukkal azonos tagok köréből képzelik el, ami a megkérdezett interjúalanyokra kivétel nélkül jellemző. A példák ismertetése során felvetődik a kérdés, hogy elkülönülés vagy előítélet jellemző az interjúalanyokra, hiszen identitásuk megőrzésének és ápolásának feltétele egyfajta különállás. Az egyik interjúalany véleménye ezt a kérdést így a következőképpen oldja fel: „Ez volt a jellemző, nem ellenséges, hanem különböző elkülönülés.”

Az identitás és a nyelvhasználat kapcsolatának jellemzői

Az anyanyelv és a nyelvhasználat identitás-meghatározó funkciójára érhető tetten a 2006-os vizsgálat során lekérdezett interjúalanyok esetében is. A megkérdezettek szinte kizárólagos nyelvhasználatát a magyar nyelv, melyet anyanyelvüknek vallanak. Az ország hivatalos nyelvét kizárólag kényszerűség, elkerülhetetlen hivatalos ügyintézés esetében használják, melynek elsődleges oka a román nyelv felületes ismerete.

Gereben Ferenc beszámol arról, hogy az iskolázottsági szint növekedésével párhuzamosan csökken a magyar nyelvű oktatásban résztvevő hallgatók száma Románia területén. A magyar ajkú diákok háromnegyede végezte magyarul az általános iskolai tanulmányait, 50 százalékuk a középiskolát is, a felsőfokú tanulmányait viszont csupán egyharmaduk végezte az anyanyelvén. Gereben vizsgálatai kimutatták azt is, hogy a fiatalabb korosztályok az identitás területén is alacsonyabb szintű elköteleződést mutatnak az idősebb korosztályoknál, ami a nemzeti hovatartozással kapcsolatos sérelmek hiányosságára vezethető vissza.¹⁵ Jelen vizsgálatban megkérdezett interjúalanyoknak az a sajátos tulajdonsága mutatható ki, hogy az általánosan érvényesülő tendenciák ellenére magyar nyelven végzik felsőfokú tanulmányait – mely tényező összefüggésben áll identitástudatukkal –, és a szakirodalom tükrében feltételezhetően erősebb és markánsabb identitástudattal rendelkeznek kortársaiknál, mely nyelvhasználatukban is megmutatkozik.

Nyelvhasználatukat jellemzi, hogy otthon, a családi szocializáció során kivétel nélkül a magyar nyelvet sajátították el, családi és baráti körben kizárólag a magyar nyelvet használják. Tanulmányait magyar nyelven folytatták. Szórakozási intézményeiket a magyar nyelv használatának lehetőségei alapján választják. Az ország hivatalos nyelvét kényszerűségből használják, ismereteik azon a téren hiányosak, így csupán nagy nehézségek árán tudják magukat kifejezni és elérni céljukat, mely tényező miatt számos diszkriminatív esetről számolnak be, melynek következtében elmondásaik alapján szorongással telve indulnak hivatalos ügyintézéssel vagy vásárlással kapcsolatos útjaikra.

A Gereben által kimutatott összefüggés, mely szerint a nemzeti hovatartozás különbségei és eltérései miatt elszenvedett sérelmeknek identitástudatot növelő hatásúak, jelen megkérdezettek körében jól tetten érhető és kitapintható, hiszen az interjúalanyok számos, főleg a helytelen román nyelvhasználatból eredő sérelmet említettek az interjú beszélgetések során. Véltetően ezzel magyarázható a korosztályuk tagjainál erősebb identitástudatuk. Ugyanezen mechanizmus területén helyezkedik el identitástudatuk magyarországi magyaroktól elhatárolódó jellege, hiszen azt gondolják, hogy a magyarországi honfitársaik nem tekintik őket egyenrangú magyaroknak, mely véleményüket elsősorban a média megnyilvánulásaira és a határon túli magyarok állampolgárságával kapcsolatos népszavazás eredményeire alapozzák. Tehát az ezen a téren elszenvedett sérelmek és hátrányok, a magyarországi magyaroktól való identitásbeli elkülönülést, és sajátos erdélyi magyar identitástudatot eredményezték körükben.

A román nyelv használatával kapcsolatos kudarcok elsődleges színhelyei beszámolóik szerint a hivatalos közegek, a közlekedési eszközök, a bevásárlóközpontok vagy a kórházak, mely területeken a román nyelv használatára kényszerülnek, melyet kevésbé ismernek, helytelenül alkalmaznak, aminek következtében gyakran az irónia céltáblájává válnak.

Az egyik interjúalany arról számolt be, hogy még senkinek, társainak sem merete megemlíteni azt az esetet, amikor buszjegy vásárlása közben megalázva érezte magát az eladó előtt helytelen nyelvhasználatát miatt. Egy másik esetben az interjúalany arról számolt be,

¹⁵ Gereben (1999) 1. m.

hogy a kórházi ellátás során nem tudta megfelelően kommunikálni panaszait az orvos féle nyelvi hiányosságai miatt.

Az interjúalanyok ugyanakkor arról számoltak be, hogy szívesen megtanulnák helyesen alkalmazni a román nyelvet, azonban az ezzel járó áldozatok meghozatalára nem szívesen vállalkoznak, és többségében a magánéletben, a barátokkal való kommunikáció során nem alkalmazná előszeretettel a román nyelvet.

A román nyelv használata kényszerúséget és kényszert jelent a számukra. Esetükben a megaláztatásuk lehetőségének terepe, aminek következtében a román nyelvvvel kapcsolatos negatív hozzáállás alakult ki körükben.

A román nyelvhasználatából adódó nehézségekkel kapcsolatos utalásokkal mind a tíz interjúban találkozhatunk, hiszen mindannyian magyarul falukból és városokból származnak, ahol nem volt alkalmuk elsajátítani a többségi nemzet nyelvét, így azzal először az iskola padjaiban szembesülhettek. Az iskolai tanórák azonban nem bizonyultak elegendő terepnek a román nyelv tökéletes elsajátításához, így az interjúalanyok számára problémát és nehézséget okoz a nyelvhasználat, amellyel elsősorban Kolozsváron találkoznak a hivatalos és a mindennapi ügyek intézése során. Azonban a nemek dimenziója mentén egy meghatározó különbség figyelhető meg a nyelvi problémák megélése tekintetében. A lányok sokkal érzékenyebben reagálnak erre a kérdésre, úgy érzik, hogy lenézik őket helytelen nyelvhasználatuk miatt. Ezzel szemben a fiúk úgy vélik a nyelvhasználat nehézséget okoz ugyan, de a többségi nemzet tagjai nem nézik le őket e miatt. Ezt szemléltetik a következő idézetek is:

„Itt Kolozsváron sokkal jobban érzem, hogy az emberek, hogy néznek rám a buszon, hogyha magyarul beszélek. Megszólal a telefonom, és magyarul beszélek, úgy néznek rám mintha nem tudom honnan jönnek, persze ez nem általános.”

„Gondoltam eljövök Kolozsvárra, román város, csak többet fogok románul megtanulni. Tanultam, de nem tudom tökéletesen. A nyelvvvel azért még mindig nehézségeim vannak. Szerintem mindenki benne van az, hogy bemegyünk egy hivatalba, akkor ott románul kell beszélni, kicsit félünk is megszólalni. Nem beszélünk románul, csak amikor muszáj, és akkor van egy ilyen félelem bennünk. Vannak olyanok is, akik kikacagnak és akkor nem mersz megszólalni. Van egy ilyen érzés is. Mondjuk velem nem fordult még elő.”

Viszont a fiúk körében a következő vélemény típus a domináns:

„Éppenséggel elboldogulok, de biztos, hogy az akcentusom miatt észreveszik rajtam, hogy magyar vagyok, de nem volt ebből sem megkülönböztetés vagy ilyesmi.”

„Nem tudsz úgy beszélni románul, helytelenül beszélsz, egyből rájönnek, hogy magyar vagy de nem szoktak problémázni soha, ugyanúgy viselkednek veled, mint az összes többivel, én legalábbis úgy veszem észre.”

Említésre méltó az egyik interjúalany esete, aki a könnyebb beilleszkedés és nyelvtanulás érdekében román középiskolába iratkozott, azonban az ott tapasztalt élményei miatt fél éven belül, többi magyar ajkú társával, átiratkoztak a magyar szakra. A következőképpen számol be ezzel kapcsolatos élményeiről:

„A román tanár nagyon rossz jegyeket adott, meg is buktam két tantárgyból. A tanárok nem is mondtak semmit, de a diákok mindig kicsúfoltak, aztán nem bírtam elviselni. Rossz volt a közérzetem, nem volt kívül beszélgetni, velem nem beszélgettek, nagyon rossz kedvem volt, nem ült mellettem senki és mindig szekáltak. Fél évig húztam, nem bírtam, és muszáj volt átmenni. Nagyon jó érzés volt átmenni. Ott hamar beilleszkedtem nagyon, már ismertem őket. Ott már az volt a baj, hogy átvittem a rossz jegyeket. Ott már nagyon jól éreztem magam, ott már mindenkivel nagyon jóba voltam.”

Ez az interjúalany megkísérelte a beilleszkedést, az alkalmazkodást, azonban szándéka ellenére ebben nem járt sikerrel. Saját nemzetéhez való tartozás, a saját csoportban való otthonos mozgás erősebbnek bizonyult, nyelvi eszköztára pedig kevésnek ahhoz, hogy áthidalja a két nemzet közötti kulturális szakadékot, amihez a többségi nemzethez tartozó osztálytársainak elkülönülése tovább mélyítette.

Ugyanennek az interjúalanynak a nyelvhasználattal kapcsolatos véleménye híven összegzi a csoportra jellemző általános attitűdöt.

„A magyarság miatt nem, de hogy nem tudom tökéletesen a román nyelvet azért szenvedek egész életemben. Nem merek megszólalni, mert félek, hogy kikacagnak, mert rosszul mondok valamit, vagy nem értem meg amit mond, mert olyan gyorsan mondja, vagy olyan akcentussal mondja a szavakat.”

Jelen csoportra jellemző identitástudat kifejező eleme, hogy előszeretettel és a lehetőségeknek megfelelően kizárólagossággal használják a magyar nyelvet, mely erős identitásuk megélésének, kifejezésének és felvállalásának egyik fő motívuma.

Az interjúalanyok a hiányos román nyelvismerete erősítő jelleggel hat identitástudatukra, így saját csoportjukhoz szorosabb kötődnek, ugyanakkor ezáltal elhatárolódnak a többségi nemzet tagjaitól, a velük való kapcsolatuk nehézkessé sőt problémássá válik, aminek következtében egyrészt szorosabban fognak ragaszkodni saját csoportjuk tagjaihoz, ez által megnő a csoporton belüli kohéziós erő, azonban ugyanezen tényező, a két nemzet közötti kapcsolat nehézséges és konfliktusos volta miatt az egymással szemben megjelenő előítéletek táptalajává is válik.

Jövőtervek

Az erős identitástudatuk a jövővel kapcsolatos terveikben is megnyilvánul, hiszen kivétel nélkül mindannyian szülőföldjükön szeretnék leélni életüket, tovább erősíti ezt a vonulatot hazájuk gazdasági felemelkedésével kapcsolatban tanúsított hangsúlyos és erőteljes optimizmusuk. Lokális identitásuk további jellemzője, hogy kifejezetten szülő városukban és annak környékén képzelik el jövőjüket, nem pedig a tanulmányaik helyszínén. Interjúikban gyakran találkozhatunk: „Ha egy mód van rá, akkor hazamegyünk.” – mondattal. Az egyik ilyen interjúalany édesanyja például Magyarországra települt. Az interjúalany azonban mégis haza szándékozik térni egyetemi tanulmányainak befejezését követően, ahol elmondása szerint már csak a nagyanyja és a vőlegénye illetve az egyetemi évek befejezését követően többi hazatérni vágyó társa lesz. Ebben a példában is tetten érhető a csoport tagjainak körében megjelenő erős csoport identitás és lokális kötődés.

Összegző gondolatok

A tanulmányban bemutatott interjúalanyokat erős identitástudat jellemzi, amely kettős arculatú. Erdélyi magyarságuk a többségi nemzet tagjaitól és az anyaországi magyaroktól való elkülönülés során különös összetartó erővel bír közegükben, mely csoportkohézió megfigyelhető és tetten érhető mindennapi életükben, attitűdjükben és a jövővel kapcsolatos szándékaikban. Azonban identitástudatuk kettős arculata kettős elkülönülést is eredményez, egyrészt a román többségi nemzet tagjaitól, másrészt a magyarországi magyaroktól, ami az előítéletek megjelenéséhez nagyban hozzájárul. Mondhatni kettős identitásuknak és erős, saját csoportjukon belüli összetartó kohézióknak az ára, másik két nemzettől való elkülönülés, és az azokkal való konfrontáció.

Takács Tamara